

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Большелугская средняя общеобразовательная школа»

<p>«Рассмотрено» На заседании МО Протокол № <u>1</u> от « <u>29</u> » <u>августа</u> 2023 г.</p>	<p>«Согласовано» зам. директора по УВР <u>С.Б. Цыремпилова</u> Цыремпилова С.Б. « <u>29</u> » <u>августа</u> 2023 г.</p>	<p>«Утверждаю» Директор школы <u>Л.С. Манидарова</u> Манидарова Л.С. Приказ № <u>47/6</u> от « <u>29</u> » <u>августа</u> 2023 г.</p>
--	--	---

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

по учебному курсу «Түрэлхи хэлэн» 3 класс

Разработана учителем начальных классов
Бухоголовой Татьяной Бимбаевной,
высшая квалификационная категория

Большой Луг
2023г

Тайлбари бэшэг

Үгтэһэн программа эхин классай хурагшадай ухаан бодолдонь болон наһандань үндэһэлэн зохёогдонхой. Хурагшадые амаруулхын тула урок бүхэндэ нэгэ гү, али хоёр дахин физминутка үнгэргэхэ хэрэгтэй. Физминуткын үедэ элдэб упражнени дүүргүүлхынгээ хажуугаар хэлэлгэ хүгжөөлгын хүдэлмэри ябуулжа боломоор.

Литературна уншалга гээшэ буряад эхин классуудта түрүүшынхиеэ оруулагдаба. Литературна уншалгын шухала зорилго хадаа үхибүүдые уран үгэдэ, уран зохёолдо дуратай, тэрэниие уншаха дүй дүршэлтэй болгон хүмүүжүүлхэ. Үхибүүд бага наһандаа түрэлхи хэлэнэйнгээ баялигтай, илангаяа уран үгын удха шанартай танилсажа, бэеэ даагаад (багшын туһаламжагүйгөөр) уран зохёолнуудые саг үргэлжэ уншаха дадалтай болохо ёһотой.

1. Түрэлхи хэлэн: Үндэһэн буряад хургуулиин 3-дахи классай хуралсалай ном: 2 хубитай. – Улаан-Үдэ: «Бэлиг» хэблэл, 2007. – 128 х., зураг.
2. Буряад хэлэн, уншалга, хэлэлгэ хүгжөөлгэ. Буряад хургуулиин программанууд, 1 – 4 классуд. / Зохёогшо Д.Д.Ошоров. – 2-долхи хэблэл. – Улаан-Үдэ, «Бэлиг», 2004 – 44 х.
3. Буряад хэлээр, уншалгаар, буряад литератураар хурагшадай мэдэсэ, шадабари, дадал сэгнэхэ эрилтэ / Харюусалгата редакторнууд Ц.Б.Цыренова, Б.Б.Жалсанов. – Улаан-Үдэ: «Бэлиг» хэблэл, 2007. – 36 х.

Удхаараа ойлгосотой богонихон рассказ, онтохо, шүлэг гү, али басни үхибүүд уншахадаа, зохёолой удхые, гол шухала һанал бодолые, үйлэдэгшэ нюурнуудые, тэдэнэрэй абари зан, үйлэ хэрэгүүдые бата бэхээр ойлгожо абаха болоно. Уран зохёолой дүрсэлэн харуулдаг аргуудые, илангаяа хэлэнэйн баялиг тухай ойлгожо абаха.

Хоёрдохи классай программа соо жэлэй дүрбэн саг ба хүнүүдэй хэдэг ажал, арад зоной ёһо заншал, эжы абын алтан хургаал, гэр бүлэ ба уг гарбал, табан хушуу мал тухай, һайн һайхан абари зан хүмүүжүүлгэ харуулан уран зохёолнууд гол һуури эзэлхэ болоно. Үшөө тиихэдэ уншаһан текстээ удхаарнь хэдэн хубинуудта хубааха, зохёолой гол һанал бодолыень оложо шадаха, болоһон үйлэ ушарнуудые, өөрынгөө хандалгые харуулха, уншаһанаа дэлгэрэнгыгээр ба тобшоор хөөрэхэ шадабаритай болохо.

Гурбадахи классай программа соо түрэл һайхан тоонто нютаг, тэрэнэй баялиг, табан хушуу мал, тэрэнэй олзо хэшэг, түрэл гарал ба Зага гуламта, буряад арадай ёһо заншал, арадай һайндэр – сагаалган, үхибүүдэй нааданууд, бэеэ зүбөөр абажа ябалга, сээрлэхэ ёһо гурим тухай уран зохёолнууд гол һуури эзэлхэ болоно. Уншаһан текстынгээ удхые, илангаяа басниин удхые ойлгоод, тобшохоноор хэлэжэ үгэхэ.

Дүрбэдэхи классай программа соо түрэл һайхан Буряад нютаг, Эхэ байгаалияа хүндэлхэ ба гамнаха гурим, ёһо, нютагай зэрлиг амитад, шубууд ба тэдэнэй ажамидарал, буряад арадай ёһо заншалнууд, сэсэн хургаал заабаринууд, арад зоной һайндэрнүүд, Буддын шажанай түүхэһээ, «арбан Заган буян» ба «арбан хара нүгэл» тухай статьянууд, расказууд, онтохонууд, шүлэгүүд, дуунууд оруулагдахаар хараалагдана.

Уран зохёол уншахадаа, бэеэ даанги уншалгада хураха, юундэб гэхэдэ, табадахи класста түрэлхи литература үзэлгэдэ бэлэдхэл боложо үгэхэ ха юм.

Түрэлхи литература неделидэ 2 час, 68 час жэлдэ 3-дахи класста.

Уншалгын дадал сэгнэлгэ

Нуралсалай жэлдэ уншалгаар дадал саг үргэлжэ шалгагдажа байха ёһотой (четверть бүхэнэй һүүл багаар). 1 – 4-хи классуудта нурагшадай уншаагүй тусхай текст ондоо ном сооһоо абтаха, нурагша бүхэнэй дүршэл шалгахын тула нэгэ текст хэрэглэхэ.

Нэгэ минута соо уншаһан үгэнүүдэй тоо хараадаа абажа, сэгнэлтэ иигэжэ табиha:

Класс	Сэгнэлтэ болон уншаха текстын үгын тоо			
	«5»	«4»	«3»	«2»
1	30-һаа дээшэ	15-20	15 доошо	-
2	40-һөө дээшэ	30-40	25-30	25-һаа доошо
3	60-һаа дээшэ	50-60	35-50	35-һаа доошо
4	70-һаа дээшэ	60-70	45-60	45-һаа доошо

Нурагшадай хэр зэргэ уншадаг болоһые ажаглалга дээрэһээ сэгнэхэ ёһотой. Текст дээрэ хүдэлхэ шадабари хараадаа абан, класс бүридэ программын эрилтын үндэһөөр табигдаһан хэмжээ баримталан, нурагшадай уншалгын дүршэл сэгнэхэ.

«5» сэгнэлтэ хэрбээ:

- 1-хи классай нурагшын үгэнүүдые бүхэлээр (3-4 үетэй үгэнүүдые – үенүүдээр), һэлгэн, хазагайруулангүй, үзэг гээнгүйгөөр, удаан аялануудые зүбөөр хэрэглэн уншахадань;
- 2 – 4-хи классуудта удхын сохилто баримталан, сэгнэлтын тэмдэг зүбөөр илган уншахадань; уншаһан текстын гол удха зүбөөр ойлгоод, хэлэжэ, хөөрөжэ шадаа һаань;
- 3 – 4-хи классуудай нурагшадта уншаһан текст хубинуудта хубаажа шадаа һаань;
- шүлэг сээжээр хэлэхэдээ, үгэнүүдээ зүбөөр, нэгэһые торонгүй, уран гоёор уншаһан байхадань табиha.

«4» сэгнэлтэ хэрбээ нурагшын:

- уншахадаа, үгэнүүдтэ 2-3 алдуу гаргаа һаань, сэгнэлтын тэмдэгтэй хойно (точко, запятой, асууһан ба шангадхаһан) зогсолто хээгүй һаань;
- сээжээр уншахадаа, үгэнүүдтэ 2-3 алдуу гаргаа һаань гү, али сэглэлтын тэмдэг хоолойгоороо илгаагүй һаань; уншаһан текстынгээ удха зүбөөр ойлгобоһые, тэрэнээ тодо бэшээр найруулан хөөрөө һаань;
- уншаһанаа хөөрөжэ үгэхэдөө, зарим нэгэ ушарта торолсожо, багшын туһаламжаар заһажа хэлэһэн байхадань табиha.

«3» сэгнэлтэ хэрбээ нурагшын:

- уншахадаа, үгэ хазагайруулжа гү, али үгэ ба үенүүдые һэргүүлжэ, орхижо, 4-5 алдуу гаргаа һаань, эли тодоор уншаагүй һаань;
- уншаһан текстынгээ гол удха багшын тухаламжаар хэлэжэ шадаа һаань;
- сээжээр уншахадаа, текст гүйсэд мэдэхгүй, сэглэлтын тэмдэгүүдтэ зогсолто хээгүй һаань;
- хэлэлгэ соогоо алдуу гаргахдаа (үгэ буруу хэрэглэхэ, мэдүүлэл дутуу, үсөөн үгэтэй г.м.), уншаһан текстынгээ удаа дара алдаашье һаа, найруулан хэдэжэ шададаг байхадань табиha.

«2» сэгнэлтэ хэрбээ нурагшын:

- үгэ бүхэниие таһалдангяар, сэглэлтын тэмдэгтэ зогсолто хэнгүй уншахада, 6-һаа үлүү

алдуу гаргахадань;

б) сээжээр уншаха тектынгээ ехэнхи хубиие мэдэхэгүйдэ, абьян ба үзэгүүдые хазагайруулжа, 6-һаа үлүү алдуу гаргахадань;

в) уншаһан тектынгээ гол удха найруулан хэлэжэ шадааггүй һаань;

г) текстын удхын удаа дараа найруулан хэлэжэ шададаггүй, хэлэлгэдээ олон алдуу гаргадаг байхадань табиha.

Багшада хэрэглэгдэхэ литература:

1. Буряад хэлэн, уншалга, хэлэлгэ хүгжөөлгэ. Буряад һургуулийн программанууд, 1 – 4 классуд. / Зохёогшо Д.Д.Ошоров. – 2-долхи хэблэл. – Улаан-Үдэ, «Бэлиг», 2004 – 44 х.
2. Буряад хэлээр, уншалгаар, буряад литератураар һурагшадай мэдэсэ, шадабари, дадал сэгнэхэ эрилтэ / Харюусалгата редакторнууд Ц.Б.Цыренова, Б.Б.Жалсанов. – Улаан-Үдэ: «Бэлиг» хэблэл, 2007. – 36 х.
3. Класһаа гадуур уншаха ном: Үндэһэн буряад һургуулийн 4-хи классай «Түрэлхи хэлэн» гэһэн һуралсалай номдо хрестоматии. /Ц.Б. Цыренова. С.Д. Будаев, Ж.Ц. Эрдынеева. – Улаан-Үдэ: «Бэлиг» хэблэл, 2008. – 160 х., зураг.
4. Түрэлхи хэлэн: Үндэһэн буряад һургуулийн 3-дахи классай литературна уншалгын ном: 2 хубитай. – Улаан-Үдэ: «Бэлиг» хэблэл, 2011. – 160 х., зураг.

Һурагшада хэрэглэгдэхэ литература:

1. Класһаа гадуур уншаха ном: Үндэһэн буряад һургуулийн 4-хи классай «Түрэлхи хэлэн» гэһэн һуралсалай номдо хрестоматии. /Ц.Б. Цыренова. С.Д. Будаев, Ж.Ц. Эрдынеева. – Улаан-Үдэ: «Бэлиг» хэблэл, 2008. – 160 х., зураг.
2. Түрэлхи хэлэн: Үндэһэн буряад һургуулийн 3-дахи классай литературна уншалгын ном: 2 хубитай. – Улаан-Үдэ: «Бэлиг» хэблэл, 2011. – 160 х., зураг
3. Ажалай дэбтэр, 2 хубитай, 3-дахи класс. – Улаан-Үдэ: «Бэлиг», 2011.- 76 х., зур

Календарна - тематическа түсэблэлгэ

№	Темэ	Саг	Болзор		хуралсал болбосорой нөөсэ	Ажаглалта
			Түсэб	факт		
Амар мэндэ, хургуули! (1 саг)..						
1	Амар мэндэ, хургуули! Найн даа хургуулимнай!	1			зураг	
Түрэлхи нангин хэлэмнай, түшэһэн нангин нютагнай.(5 саг)						
2	Хэлэмнай. Түрэл буряад хэлэмни.	1				
3	Эхэ ором! Манай Эхэ орон.	1			Портрет Ц-Д Дондоковой	
4	Аглаг найхан Буряад оромнай. Улаан-Үдэ.	1			зураг Улаан-Үдэ	
5	Байгалаа гамная.Байгал далай домог	1				
6	Хоридой мэргэн ба Хун шубуун тухай домог	1				
Арадай аман зохёолнууд алтанһаа үнэтэй булашамнай. (7 саг)						
7	Шоно,бар,хоёр хүлтэй хүймэлдоон	1				
8	Тэнэг шоно.	1				
9	Хууша хүбүүн.	1				
10	Одхон хүбүүн.	1				
11	Таряашан Тархаас	1				
12	Таабаринууд.	1			презентаци	
13	Онһон үгэнүүд.	1				
Уран шүлэгэй долгин дээрэ. (2саг)						
14	Зундаа. Алтан намар.	1				
15	Намар. Шара набшын халуун.	1				
Хүн болохо багаһаа (3 саг)						
16	Алтанхан хурьган. Эхын захяа.	1				
17	Шулуутайн Будамшуу	1				
18	Эхын захяа. Алтан харасгай	1				
Уран шүлэгэй долгин дээрэ. (2саг)						
19	Амар сайн. Эдир хонишон.	1			Портрет А.Зимин	

20	Эдир залуу үетэндэ. Хүн.	1				
Ульгэрнүүд (8 саг)						
21	Шоные мэхэлхэн Шандаган.	1				
22	А. Тороев Аймхай.	1				
23	Шаазгай Баабгай хоёр	1				
24	Е.Сороковиков-Магай Хун хара баабгай хоер	1				
25	А.Шадаев Будамшуу	1				
26	Үншэн хүбүүн.	1				
27	Бургэд Хирээ хоерой боосоон	1				
28	Хирээ Шаазгай хоер	1				
Уран шүлэгэй долгин дээрэ. (6саг)						
29	Үбэлэй үдэр.	1			зураг	
30	Би мэдэнэб.	1				
31	Далитай үхибүүд.Үглоогүүр	1				
32	Санашан	1				
33	Хадхууртайхан хасуури. Ёлкын дуун.	1				
34	Ёлкын дуун.Ёлкын наадан	1				
Буряад арадай һайндэр – Сагаалган (5 саг)						
35	Э. Дугаров. Буряад арадай һайндэр – Сагаалган.	1				
36	Сагаалган.	1			презентаци	
37	Сагаан һарын шэнээр. Сагаалган тухай.	1				
38	Сагаалган.	1				
39	Табан хушуун түл. Минии табан нүхэд.	1			зураг	
Уран шүлэгэй долгин дээрэ. (3саг)						
40	Бага наһанайм дурсалга. Һэеы гэр.	1			зураг	
41	Аяга сай. Үүр сайтар гараа	1				
42	Харгы дээрэ	1				
Буряад уран зохёолой эхи табигшад. (8 саг)						
43	Үри нэхэбэри.	1				
44	Үри нэхэбэри.	1				
45	Эбтэй һаа – хүсэтэй	1				
46	Б.Абидуев Үүлэн	1				
47	Ц-Д Дондокова Хаан Хуша	1				
48	Ш.Н Нимбуев Эбтэй һаа, хүсэтэй	1				
49	Ц-Д. Ж-Б Дамдинжапов Шандаган бүргэд	1				

	хоёр					
50	Б.Б Базарон Эхэ оромной найхан даа.	1			портрет	
Үхибүүдэй дуратай уран зохёолшод. (4 саг)						
51	М.М. Осодоев Хараасгайн добтолго.	1				
52	Ч.Ц Цыдендамбаев. Ургыхан.	1				
53	Аршаанда болоһон ушар.	1				
54	Ц.А.Жимбиев Эхэ нютаг	1				
Уран шүлэгэй долгин дээрэ. (5саг)						
55	А.Жамбалон Айлшан хабар.	1			презентаци	
56	Д-Р Намжилон Хабарай саг.	1				
57	Ц-Д Дондокова Би мэдэнэб...Энэ үдэр	1				
58	Эхын сэдхэл.	1				
59	Эжын энхэрэлье.	1				
Литературна онтохонууд (3 саг)						
60	Шаалай Шаанай хоёр.	1				
61	Гахай мэргэн.	1				
62	Жэргэмэл.	1				
Уран шүлэгэй долгин дээрэ. (6саг)						
63	Д.Ульзытуев Амар сайн Д.Батоболотова Байгаалия гамная					
64	Ц.Дондогой Аадар А Мангатханов Июнь					
65	Ж Зимин Тайгын туужа домог.					
66	Д.Ульзытуев Бороохон Ч.Гуруев Хуһан Г.Чимитов Шубууд					
67	С.Дамбаева Сэсэг Ц.Номтоев Углоогуур Б.Бальжинимаева Лагерьята					
68	Дабталга					
Саг		68 ч				

Шалгалтын ажалнууд

3 класс Хирээ Шаазгай хоёр

Хирээ Шаазгай хоёр “Би хонорби, би хонорби!” гэж арсалдаад, дээшээ нийдэбэд ха. Шаазгайнь дали жэбэр муутай хэн туладаа балайшые дээрэ гарангүй, хүүлхэнь нэгэ үдэ мулта татажа доошонь хаяжархёод:

- Ши юу дуулаабши? – гэжэ хураба.
- “һэйб-һайб” гэхэн абья дуулааб. Шимни юу дуулаабш? – гэбэ Хирээн.
- Юумэнэй “тос” гээд, “шаб” гэхыень дуулааб, - гэжэ Шаазгай харюусаба.

Тэдэ хоёр доошоо урилдан буубад ха. Доро буугаад шалгажа үзэхэдэнь, үдэн хүүлхынь онгосын хушуу “тос” байса сохёод, шабарта “шаб” гэжэ шаагдаһан байба.

Шугы соогуур “шаг-шог” гэжэ ябааша алаг Шаазгай Хирээһээ хонор гэжэ тоологдодог боосоогоо эдибэ. Тэрээнһээ хойшо Хирээн улай һэын гарахада, алаг Шаазгайгаа урижа абаашаха уялгатай болобо.

А. Шадаев Асуудал ба даабаринууд:

1. Хирээ Шаазгай хоёр юун тухай боосолдоноб?
2. Ямар ушарһаа Шаазгай Хирээһээ хонор гэжэ тоологдобо? Тодорхойгоор хөөрэгты.

Аймхай

Үни холо сагта шандаган хамаг юумэнһээ: огторгойгоор нийдэһэн шубуудһаа, газараар ябаһан ангуудһаа, хулганаһаашые айжа, хүрдэжэ ябадаг байгаа. Нэгэтэ шандаган бээдээж гомдожо:

- Дэлхэй дээрэ намһаа аймхай амитан үгы. Иигэжэ зобожо ябанхаар, урдажа байһан уһанда орожо гү, али носможо байһан галда дүрэжэ үхэхэм, - гээд, бургааһан соогуур гүйбэ.

Тиэхэдэнь юундэшьеб шандаганһаа үргөөд, бургааһанай саанаһаа юумэнүүд гүйлдэбэ. Хуурай набшаһад харшаганана.

Шандаганай обёоржо харан гэхэдэнь, тэрээнһээ үргэһэн хонид саашаа гүйлдэжэ ябаба.

Шандаган ехээр баярлажа:

- Аа, үлүү аймхай амитад бии юм шуу! – гээд, дээдэ уралайнгаа һэтэршэтэр энеэбэ.

Тэрээнһээ хойшо шандаганай урал һэтэрхэй юм гэдэг.

А. Тороев

